

LIETUVOS NACIONALINĖS MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ FONDO FORMAVIMAS XX AMŽIAUS 8–9 DEŠIMTMETYJE

JOLITA STEPONAITIENĖ

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka
Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius
El. paštas: j.steponaitiene@lnb.lt

Dokumentinio fondo kaupimas, sistemingas ir apgalvotas jo komplektavimas, atitinkantis atminties institucijos misiją, interesus ir poreikius, yra viena pagrindinių tokios institucijos funkcijų. Žiūrint iš istorinio taško, dokumentinio fondo formavimas atspindi laikmečio aktualijas, institucijos vykdomą politiką, situacijos supratimą ir įsipareigojimus visuomenei. Sovietmečio ideologija negalėjo nepaliesti ir šios bibliotekų veiklos, tačiau tyrinėjant to laikotarpio dokumentus, kuriuose tokia veikla užfiksuota, galima rasti įrodymų, kad tuo metu buvo įsigyjama ir „ideologiškai kenksmingų“ dokumentų. Ši situacija nagrinėjama straipsnyje.

R e i k š m i n i a i ž o d ž i a i: rankraščiai, komplektavimas, archyviniai dokumentai, rankraštynai, sovietmetis.

Penkiasdešimt metų trukusi sovietinė okupacija paveikė visas politinio, visuomeninio, kultūrinio gyvenimo sritis – cenzūravo mintis, laužė likimus, naikino dokumentinį paveldą, bandė ištrinti istorinę atmintį, ją keisdama okupacinei valdžiai naudinga (prisiminkime „исконно русские земли“). Tokiame kontekste savo vietą turėjo bibliotekos. Be visų savo prigimtinių funkcijų (komplektavimas, katalogavimas, saugojimas, informavimas), jos dar atliko ir ideologizuotų masinių renginių funkciją, kai kada diskutavo apie Lietuvos istoriją ir kultūrą, rengė progines tikslines bibliografijas (pvz., „Didžiai Spalio revoliucijai“ paminėti Lietuvos TSR Respublikinė biblioteka pa-

rengė ir išleido *Didysis Spalis: bibliografinės ir metodinės medžiagos rinkinys*. Vilnius, 1967. 213, [1] p. Tiražas 5000 egz.).

Lietuvai atgavus nepriklausomybę dėmesys imtas skirti sovietinės cenzūros tyrinėjimams (Klemenso Sinkevičiaus darbai [26]), egzilio literatūrai (Silvijos Vėlavičienės straipsniai [27]), bibliotekų fondų komplektavimo istorijai [1, 2]. Tikriausiai dar neatėjo laikas tyrinėti sovietmečio bibliotekų fondo, o ypač tokio specifinio segmento, kaip rankraštiniai dokumentai ar retrospektyvioji literatūra, komplektavimo ypatumų, kaip jie keitėsi keičiantis gensekams ar komunistų partijai keliant naujus ideologinius planus.

Einamasis knygų ir periodinių leidinių komplektavimas tuometinėje Lietuvos TSR valstybinėje respublikinėje bibliotekoje¹ (dabar Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, toliau – LNB) buvo labai aiškus: sąjunginis privalomasis egzempliorius, respublikinis privalomasis egzempliorius, vidaus ir užsienio mainai, reikalingų papildomų egzempliorių įsigijimas (visa tai šiandien bibliotekai tapo didelio egzemplioriškumo našta). Šalia knygų buvo sudaromas ir rankraštinų dokumentų fondas, kurio kaupimo principus formavo skyriaus darbuotojai, o laimino bibliotekos komplektavimo taryba². Šio fondo kaupimui didelės įtakos turėjo tuometinė skyriaus vedėja Jonė Žebrytė (1929–2011)³, charizmatiška asmenybė, kuri praėjusio amžiaus aštuntajame–devintajame dešimtmėčiuose formavo šio skyriaus dokumentų kaupimo ir tvarkymo politiką. Darbe ji buvo reikli sau ir kolegoms. Jos pasiūlytos naujovės tuo metu tapo pažangiais rankraščių fondų tvarkymo ir sklaidos būdais. Kadangi buvo aktyvi kultūrininkė, daug bendravo su kraštotyrininkais, istorikais, menininkais,

¹ Taip ji vadinta iki 1988 m., 1988–1989 m. – Lietuvos TSR valstybine Martyno Mažvydo biblioteka, 1989 gegužės 30 d. pavadinta Lietuvos nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka.

² Komplektavimo taryba sudaroma Bibliotekos direktoriaus įsakymu ir turi patariamąjį balsą komplektavimo klausimais.

³ Jonė Žebrytė Vilniaus universitete baigė bibliotekininkystės studijas. 1954 m. pradėjo dirbti Kauno viešojoje bibliotekoje, 1964 m. perkelta į Vilniaus universiteto mokslinę biblioteką, nuo 1966 m. įvairias pareigas ėjo Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Nuo 1977 m. iki 1989 m. – Rankraščių skyriaus vedėja.

kitais kultūros žmonėmis, kurių daugelis savo idėjomis nepalaikė oficialiosios valdžios, turėjo labai aiškias nuostatas į sovietų valdžią, ją kritikavo⁴. Pačios J. Žebrytės teigimu, dėl to ja domėjosi sovietinis saugumas.

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti LNB sovietinio laikotarpio rankraštinų dokumentų fondo formavimo ypatumus. Pagrindiniai šaltiniai šiai temai tyrinėti buvo *Rankraščių skyriaus gautų dokumentų registracijos knyga* [25], bibliotekos [5; 6; 11–24] ir Rankraščių skyriaus veiklos ataskaitos [8], Komplektavimo tarybos posėdžių protokolai [7], susirašinėjimas su įvairiomis institucijomis rankraštyno reikalais [9; 10]. Tyrimą sunkino tai, kad aptariamuoju laikotarpiu bibliotekoje dar nebuvo nusistovėjusi apskaitos sistema, apskaitos vienetai kito, keitėsi apskaitos formos ir kai kurie duomenys nebuvo įtraukiami. Straipsnyje bandysime palyginti įvairių šaltinių duomenis, kad galėtume nupiešti bendrą rankraštinio fondo kaupimo vaizdą. Laikotarpis, 8–9-asis XX a. dešimtmečiai, pasirinktas todėl, kad 1972 m. pradžioje įvyko bibliotekos struktūrinė reforma ir Rankraščių skyrius iš Lituanistikos skyriaus Rankraščių sektoriaus tapo savarankišku skyriumi. Šiuos įvykius paskatino tai, kad 1970 m. gegužės 5 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba priėmė nutarimą „Dėl priemonių archyvų darbui toliau gerinti“. Tam buvo peržiūrėta esama dokumentų ir rankraščių saugojimo padėtis Kultūros ministerijai pavaldžiose įstaigose ir organizacijose [9, 2]. Dokumente buvo konstatuota:

⁴ Straipsnio autorei su J. Žebryte teko dirbti 1986–1988 m., kai jau buvo prasidėjusi *perestroika* ir mintis buvo galima reikšti laisviau.

Viena didžiausių Kultūros ministerijos žinioje esančių rankraščių saugyklų yra Valsstybinės respublikinės bibliotekos rankraštynas, savo fonduose turįs medžiagą nuo XV a. pabaigos iki šių dienų. Jis funkcionuoja, remiantis „Pavyzdiniais Sąjunginės Respublikos Valsstybinės bibliotekos įstatais“, patvirtintais 1967 m. vasario 21 d. TSRS kultūros Ministro įsakymu Nr. 68. Jame sukaupta gausi lietuviška ir lituanistinė medžiaga tvarkoma ir naudojama mokslo darbuose. Remdamasis šiuo dokumentu Kultūros ministras įsakė:

1. Įsigyjant rankraščius, stengtis, kad kolekcija būtų kuo pilnesnė; trūkstamą medžiagą papildyti mikrofilmais bei kserokopijomis iš kitų archyvų ir rankraštynu;

2. nekomplektuoti einamosios įvairių įstaigų dokumentacijos, kuria rūpinasi Valstybės archyvas, išskyrus, įvairius literatūros, meno, kultūros ir visuomenės veikėjų rankraščius, kurie lygiomis teisėmis gali būti saugomi ir bibliotekų rankraštynuose ir Valstybiniuose archyvuose [9, 2].

Pagal tuo metu galiojusią tvarką bibliotekos, kaip ir muziejai, turėjo Archyvų valdybai prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos kasmet teikti ataskaitas, kiek skyriuje yra fondų, kiek juose saugoma vienetų, kokios dokumentų chronologinės ribos [10, 2]. Beje, tokios pačios ataskaitų formos turėjo būti pildomos ir rusų kalba. Dokumentuotų įrodymų rasti nepavyko, tačiau buvo kalbama, kad šios (rusiškos) ataskaitos buvo siunčiamos į Sąjunginę archyvų direkciją. Dar buvo keli įsakymo punktai *dėl spartesnio rankraščių tvarkymo, informacijos gerinimo, dokumentų prieinamumo tarybiniams ir partiniams darbuotojams* [9, 2].

Negausūs archyviniai duomenys leidžia susidaryti vaizdą apie tai, ar rankraštinų

dokumentų fondas apskritai buvo aktualus bibliotekai, kaip jį vertino kolegos, specialistai. Antai 1977 m. buvo priimtas sprendimas *XVIII šimtmečio ir anksčiau išleistus žemėlapius, kartografinius atlasus bei jų kopijas perduoti Rankraščių skyriui* [7, 5]. Nors patys dokumentai nebuvo rankraštiniai, tačiau vertinant pagal išskirtinumą, vertę jie tiesiog galėjo būti priskirti ypatingos apsaugos dokumentų kolekcijoms. Vėliau jie buvo perduoti Senų ir vertingų leidinių skyriui.

Etikos sumetimais bibliotekos komplektavimo tarybos narių, asmenų, iš kurių buvo įsigijami dokumentai, čia neįvardysime, nes daugelis jų dar gyvi. 1985 metais svarstant bibliotekos fondų komplektavimo profilius, Rankraščių skyriaus profilis komplektavimo tarybai sukėlė abejonių, nes vienas iš jo punktų teigė: *į rankraščių skyrių komplektuojama humanitarinių profesijų asmenų archyvai, o tai prieštarauja VRB bendram komplektavimo profiliui*. Respublikinės bibliotekos profilis buvo universalus, matyt, tarybos nariams atrodė, kad bibliotekoje turėtų būti kaupiami ir tikslųjų mokslų atstovų archyvai. Tačiau oponentams buvo atsakyta, *kad Vadovaujantis Archyvų valdybos prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nurodymais visų archyvų pozicijos yra paskirstytos. VRB paskirtas humanitarinis profilis*. [3, 27]. Žinomas faktas, kad bibliotekų rankraštynai turėjo Archyvų valdybai teikti duomenis (lietuvių ir rusų kalba) apie tai, kokius naujus fondus suformuodavo, tačiau dokumento, kuriame būtų nurodytas rankraštyną profilis, rasti nepavyko.

Rankraštiniai dokumentai rinkiniams papildyti buvo įsigijami keliais tradiciniais, dar pokariu taikytais būdais. Tai išskyrimas

iš „netvarkytų fondų“, dovanos, pirkimas iš antikvariatų. Iš privačių asmenų dokumentus įsigyti buvo galima, tačiau pirkimo procedūra buvo vykdoma per antikvariatą. *Netvarkytais fondais* buvo vadinami pokariu iš uždaromų bibliotekų, bažnyčių, vienuolynų, spaustuvių ir leidyklų suvežti dokumentų rinkiniai. Kaip liudija faktai – visais laikais buvo diskutuotinas perkamų rankraščių klausimas. Vyko derybos, ne visada sėkmingos. Yra duomenų, kad Kultūros ministerija buvo parengusi rekomendacijas, išplatinsi 1980 m. liepos 20 d. raštą [4, 16], bent jau jį nurodė viena Komplektavimo komisijos narė, tačiau, kokios tai buvo rekomendacijos, išsiaiškinti nepavyko. Kartais dokumentus siūlantys asmenys nebuvo linkę parduoti bibliotekai tik jos atsirinktus dokumentus, o siūlė pirkti viską kartu [4, 15]. Dažnai tokios nuolaidos buvo neišvengiamos vien tam, kad iš rankų būtų neišleista didelės kultūrinės, istorinės, išliekamosios vertės dokumentų. Dabar iš laiko perspektyvos sunku pasakyti, ar nebuvo užkelta ta *vertės kartelė*, nes laikas parodė, kad visi rašytiniai liudijimai turi savo vertę, o nauji projektai jau rodo kai kurias rašytinio paveldo komplektavimo spragas. Suprantama, tuo metu vyravusi elementinė paveldosaugos koncepcija buvo taikoma ir rankraštiniam paveldui, todėl daugiau dėmesio buvo kreipiama į žymių, svarbių asmenų ar reikšmingų archyvų kaupimą.

Vykdamt kiekybinę ir kokybinę sovietmečiu sukauptų dokumentų analizę pirmiausia pasitelktos bibliotekos ataskaitos. Kaip jau buvo minėta, 8-ojo dešimtmečio pradžioje bibliotekoje dar nebuvo įvestas griežtas apskaitos rodiklis. 1970 m. bendroje bibliotekos veiklos

ataskaitoje rankraštinų dokumentų fondo augimas įvardytas bylomis, bibliotekiniais vienetais ir lapais, 1971 m. – lapais, 1972 m. ir 1973 m. ataskaitose tokių žinių apskritai nėra ir tik pagal dokumentų gavimo knygos įrašus galima suskaičiuoti lapus, 1974 m. – lapais, 1975 m. apskaita įvairi, 1976 m. – lapais, o nuo 1977 metų jau fondo papildymas apskaitomas saugojimo vienetais. Būtent tais metais skyriui pradėjo vadovauti Jonė Žebrytė ir vienas iš jos darbų, kurį šiandien galima drąsiai vadinti naujove, buvo saugojimo vieneto kaip apskaitos vieneto įvedimas. Įdomi detalė: 1977 m. ataskaitoje Rankraščių skyriaus dokumentinio fondo rodikliai sudėti su Specialiojo saugojimo dokumentų skyriaus rodikliais. Čia reikėtų pridurti, kad LNB rankraštiniai dokumentai, kurie, jeigu būtų buvę spaudiniai, sovietmečiu būtų buvę saugomi Specialiojo saugojimo skyriuje, niekuomet nebuvo saugomi atskirai nuo kitų. Tačiau ant saugojimo vienetų ir kataloginių kortelių buvo žymima *RN* (Riboto naudojimo), o darbuotojos buvo perspėtos tokių dokumentų neišduoti skaitytojams iš užsienio. Bene daugiausia tokių pažymėtų saugojimo vienetų buvo Juozo Urbšio, buvusio Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro, fonde (F15). Bet kodėl būtent 1977 m. Rankraščių skyriaus ir Specialiojo saugojimo skyriaus rodikliai buvo sujungti – paaiškinimo nėra.

Pateiktoje lentelėje matyti, kad ir kokie apskaitos vienetai būtų – situacija visuomet panaši, fondus papildydavo panašus rankraštinų dokumentų skaičius, išskyrus kelerius metus. Dokumentų gavimo knygoje nėra nė vieno 1971 metų įrašo, tačiau iš ataskaitos matyti, kad rankraštinų dokumentų biblioteka įsigijo, 1976 m. jų įsigyta daugiau.

1 lentelė. Rankraštinųjų dokumentų įsigijimas (duomenys iš LNB metinių ataskaitų)

Metai	Apsk. vnt.	Kiekis
1970	lapai	2600
	bylos	19
	saug. vnt.	1342
1971	lapai	8509
1972	lapai	9811
1973	lapai	7122
1974	lapai	2846
1975	bibliotekiniai vienetai	16968
1976	lapai	18884
1977	l. saug. vnt.	1897
1978	l. saug. vnt.	1992
1979	l. saug. vnt.	2741
1980	l. saug. vnt.	304
1981	l. saug. vnt.	295
1982	l. saug. vnt.	467
1983	l. saug. vnt.	699
1984	l. saug. vnt.	465
1985	l. saug. vnt.	461
1986	l. saug. vnt.	760
1987	l. saug. vnt.	350
1988	l. saug. vnt.	2004
1989	l. saug. vnt.	306
1990	l. saug. vnt.	261

Ataskaitų skaičiai neatspindi dokumentų turinio, o kad jį išsiaiškintume, sužinotume autorius, chronologiją, kalbą ar tematiką, būtina patyrinėti Rankraštinųjų dokumentų gavimo registracijos knygos [25] įrašus. Šiuo atveju reikia įvertinti paklaidą, kad įrašas knygoje gali reikšti ir vieną dokumentą, ir keletą jų, sujungtų skyriaus darbuotojo konkrečiam atvejui pritaikytu principu. Dokumentų kiekybiniais ir kokybiniais rodikliais įvertinti pasirinktas chronologinis jų paskirstymas į

svarbius istorinius etapus, atspindinčius Lietuvos politinius įvykius, dažnai lėmusius požiūrį į dokumentus, o svarbiausia – į jų turinį ir informaciją. Pasirinkti tokie laikotarpiai: iki 1917 m. (imtinai), 1918–1944, po 1945 (imtinai), yra atvejų, kai iš įrašo negalima nustatyti, kuriai chronologinei grupei dokumentus priskirti, todėl sudaryta grupė *be datos*.

Kaip matyti iš pateiktų skaičių, biblioteka įsigydavo įvairių laikotarpių dokumentų. Būtų sunku žiūrėti kokius nors dėsningumus ar vieno ar kito ikitarybinio laikotarpio diskriminaciją. Didesni dokumentų, susiformavusių po 1945 m., kiekiai gali reikšti ir tai, kad pagal jau minėtas Kultūros ministerijos rekomendacijas „siekiant kolekcijos pilnumo“ buvo užsakomos kopijos iš kitų Lietuvos archyvų. Bibliotekos fondų komplektuotojai turėjo tvirtą poziciją dėl dokumentinio paveldo, jo vertės ir išsaugojimo svarbos. Tai liudija tokie faktai, kad 1970 metais antikvariate buvo nupirkta 1932 metų Lietuvos kariuomenės įsakymų rodyklė [25, 20], nuolat buvo perkamos bažnyčių vizitacijos [25, 27; 25, 47], inventoriai [25, 47], fondas pildėsi Nepriklausomos Lietuvos politikos veikėjų Augustino Voldemaro laiškais [25, 71], Juozo Urbšio [25, 78], Ernesto Neumanno ir Teodoro von Sasso bylomis [25, 80], Marcės Katiliūtės dokumentais [25, 83], Lietuvos universiteto politikos, valstybės teisės ir teologijos mokslų paskaitų konspektais, po kukliu įrašu „1942 m. įvairūs dokumentai. 66 lapai“ [25, 99] slėpėsi Laikinojo Lietuvos ministrų kabineto dokumentai (posėdžių protokolai), Lietuvos tautinio komiteto,

2 lentelė. Rankraštinų (pagal chronologiją) dokumentų įsigijimas (duomenys parengti pagal Rankraštinų dokumentų registracijos knygą)

Metai	Iš viso įsigyta	iki 1917	1918–1944	1945–...	Be datos
1970	13	3	5	0	5
1972	149	19	31	66	33
1973	130	31	34	42	23
1974	36	5	17	10	4
1975	112	19	27	46	20
1976	124	14	44	29	37
1977	85	14	25	32	14
1978	46	1	4	39	2
1979	51	8	10	24	9
1980	124	3	12	50	9
1981	22	4	4	10	4
1982	49	11	3	49	1
1983	15	2	4	8	1
1984	23	5	15	5	3
1985	22	3	0	18	1
1986	10	1	6	3	0
1987	10	1	1	6	2
1988	4	1	1	1	1
1989	30	1	1	26	2
1990	17	5	6	4	2

įvairių organizacijų, įmonių, visuomenės veikėjų raštai ir laišakai, įteikti vokiečių okupacinei valdžiai dėl Lietuvos valstybinės nepriklausomybės atkūrimo. Šiandien šiuos faktus galėtume vertinti kaip bibliotekos darbuotojų tyliąją rezistenciją.

Atiduodant duoklę tam metui, bibliotekos, kaip kultūros židinio, kuriame vyko daug kultūrinių renginių, svarbai, rankraščių fondai pildėsi tuo metu populiarių rašytojų Vytauto Sirijos-Giros, poeto Eugenijaus Matuzevičiaus korespondencija. Negausūs, labai

fragmentiškos medžiagos rašytojų fondeliai dažniausia atsirasdavo po jų kūrybos vakarų bibliotekoje. Vedėjos J. Žebrytės nuopelnas, kad Rankraščių skyriuje atsirado kraštotyrintinkų, kultūrininkų, vertėjų – Juozo Petrulio, Juozo Mickevičiaus, Cezario Petrausko archyvai, mat pati būdama aktyvi kraštotyrintinkė, tautosakos užrašinėtoja ir puoselėtoja, ji tokius dokumentus vertino kaip svarbius naikinamos kultūros liudininkus. Būtent šiuose archyvuose išsaugoti paliudijimai apie smulkiają medinę architektūrą, sakinę tautosaką. Kaip išskirtinis atvejis gali būti paminėtas „tarybinio veikėjo, rašytojo, žurnalisto“ Alpo Liepsnonio (tikr. Alfonsas Kukanka) bibliotekoje esantis archyvas: kūrybiniai rankraščiai (daugybė variantų), korespondencija, nuotraukos. Savo rankraščius jis dovanavo ir kitoms bibliotekoms. Šį faktą galima vertinti įvairiopa, tačiau nepaneigsime ir to, kad šiandien turime „pavyzdinį“ tarybinio, partijai ir vyriausybei atsidavusio rašytojo archyvą, sovietinės sistemos liudininką.

Per dvidešimtmetį įsigytų dokumentų turinį atspindi ne tik dokumentų chronologija, bet ir kalba. Kokybinė įsigytų dokumentų analizė rodo kalbinę jų įvairovę. Suprantama, daugiausia įsigyta dokumentų lietuvių kalba, tačiau jų buvo ir lenkų (daugiausia istoriniai), lotynų, rusų, vokiečių ir kitomis kalbomis.

Atliktas tyrimas rodo, kad, nepaisant egzistavusios sistemos, LNB rankraštinų dokumentų fondų komplektavimui bendrosios nuostatos turėjo menkos įtakos. Fondas pildėsi įvairių laikotarpių, įvairių kalbų istoriniais dokumentais. Lakoniški, labai apibendrinantys įrašai Dokumentų

3 lentelė. Rankraštinų dokumentų (pagal kalbas) įsigijimas (duomenys parengti pagal Rankraštinų dokumentų registracijos knygą)

Kalba Metai	lietu- vių	rusų	lenkų	lotynų	vokie- čių	latvių	žydų	ukrai- niečių	espe- ranto	anglų	pran- cūzų
1970	11	1	1		0						
1972	115	14	12	4	2	1	2	0	0	0	0
1973	104	5	13	4	3	0	0	1	0	0	0
1974	23	4	1	0	7	0	0	0	1	1	1
1975	76	14	4	1	14	0	0	0	0	0	0
1976	108	5	2	3	3	3	0	0	0	0	0
1977	68	1	8	3	2	1	0	0	0	0	2
1978	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1979	45	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0
1980	113	5	5	0	1	0	0	0	0	0	0
1981	17	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1982	42	1	0	0	0	0	6	0	0	0	0
1983	13	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
1984	14	0	6	2	1	0	0	0	0	0	0
1985	22	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
1986	8	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
1987	8	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
1988	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1989	29	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1990	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Iš viso:	879	55	66	18	34	5	8	1	1	1	3

gavimo knygoje leido paslėpti įsigyjamų dokumentų turinį, o bibliotekos darbuotojai, suprasdami savo misiją vienoje svarbiausių šalies bibliotekų, „tyliai veikė prieš valdžią“. Pagrindiniai dokumentų įsigijimo šaltiniai buvo pirkimai ir dovanos. Pirkimai sudarė didžiąją įsigijimų dalį. Vadinasi, net ir iš pirmo žvilgsnio budriai specialiųjų tarnybų stebimoje visuomenėje ir valstybinėse įstaigose kontrolė nebuvo labai griežta, jeigu buvo mokama už ideologiškai neparankių dokumentų įsigijimą. Biblioteka investa-

vo į istorinių dokumentų išsaugojimą, o patys darbuotojai, atsakingi už šiuos procesus, neabejojo jų svarba. Rankraštinų dokumentų fondo komplektavimui turėjo įtakos ir tuometinės vedėjos J. Žebrytės asmeninės savybės: jos domėjimasis Lietuvos istorija, kultūra, dokumentiniu paveldu, jo pasiskirstymu Lietuvos atminties institucijose, gerosios patirties perėmimu ir veikla, demonstruojamas nepritarimas oficialiajai politikai leido sukaupti ateities kartoms reikšmingą šaltinių kompleksą.

NUORODOS

1. *Iš Lietuvos bibliotekų fondų komplektavimo istorijos*: šaltiniai ir tyrinėjimai. Parengė Klementas Sinkevičius. Vilnius, 1993. 59, [1] p.
2. *Lietuvos bibliotekų fondų istorija XX amžiuje*: teminis mokslo darbų rinkinys. Sudarė K. Sinkevičius. Vilnius, 1994. 185 p. ISBN 9986-530-07-5.
3. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 2034 (Bibliotekos komplektavimo tarybos posėdžių protokolai. 1985 m.).
4. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 2089 (Bibliotekos komplektavimo tarybos posėdžių protokolai. 1986 m.).
5. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 491 (Bibliotekos 1971 metų darbo ataskaita. 1971 m.).
6. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 642 (Bibliotekos 1975 metų darbo ataskaita. 1975 m.).
7. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 728 (Komplektavimo tarybos posėdžių protokolai. 1977 m.).
8. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1 Ap. 1. B. 2287 (Metinės bibliotekos skyrių ataskaitos (1990). 1991 m.).
9. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1 Ap. 1. B. 507 (Susirašinėjimas su įvairiomis įstaigomis ir asmenimis Rankraštyno reikalais. 1971 m.).
10. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 469 (Susirašinėjimas su LTSR archyvų b-ka, LTSR kultūros m-ja ir kitomis įstaigomis rankraštyno reikalais. 1970 m.).
11. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 457 (1970 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1970 m.).
12. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 604 (1974 metų darbo ataskaita. 1974 m.).
13. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 735 (1977 metų bibliotekos darbo ataskaita. 1977 m.).
14. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 779 (1978 metų bibliotekos darbo ataskaita. 1978 m.).
15. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B.834 (1979 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1979 m.).
16. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 886 (1980 metų bibliotekos darbo ataskaita. 1980 m.).
17. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 933 (1981 metų bibliotekos darbo ataskaita. 1981 m.).
18. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 985 (1982 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1982 m.).
19. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 1038 (1983 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1983 m.).
20. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 1085 (1984 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1984 m.).

21. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 2043 (1985 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1985 m.).
22. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 2150 (1987 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1987 m.).
23. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 2245 (1989 m. bibliotekos darbo ataskaita. 1989 m.).
24. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Bibliotekinis archyvas. F1. Ap. 1. B. 691 (VRB 1976 metų veiklos ataskaita. 1976 m.).
25. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. Retų knygų ir rankraščių skyrius. Rankraštnių dokumentų gavimo registracijos knyga. 1948-... (tęsiama).
26. SINKEVIČIUS, Klemensas. *Uždrausti autoriai ir leidiniai*: pirmieji sovietinės okupacijos m., 1940.06.15–1941.06.21. Vilnius, 1994. 171 p. ISBN 9986-530-00-8.
27. VĖLAVIČIENĖ, Silvija Marija. *Draustosios spaudos pėdsakais*. Sudarė Jolanta Budriūnienė. Vilnius, 2011. 414, [1] p. ISBN 978-609-405-054-1.

FORMATION OF THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE MARTYNAS MAŽVYDAS NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA IN THE 8–9TH DECADES OF THE 20TH C.

JOLITA STEPONAITIENĖ

Abstract

Document collection, systematic and reasonable acquisition, and interests and needs of a certain organization are among its main functions. From the historical point of view, formation of a document collection reflects the actualities of the time, policies, understandings and public obligations of an institution. It could seem that the soviet ideology couldn't disregard such library activities; however, exploring the documents of that time reveal some paradoxical things such as acquiring "ideologically wrong" documents. What was the motivation of these actions? What was their interpretation among colleagues?

Research of material found in various sources shows that, despite the existing sys-

tem, the acquisition of the National Library manuscript document collection was little influenced by common attitudes. The collection had been supplemented with documents of various historical periods, in various languages. Laconic and very general entries in the Document Acquisition Book let to hide the content of documents. The main sources of acquisition were purchasing and donations, purchasing being the most frequent source of acquisitions. A conclusion should be made that the library made investments to preserve historical documents, and the librarians responsible for these processes were aware of their importance.

Įteikta 2012 m. sausio mėn.